

Romen Rolan

*D*EVOLUTA

BEETHOVEN

Romen Rolan

BETOVEN

Preveo
Božidar Kovačević

Beograd, 2016.

Naslov originala:
Romain Rolland
VIE DE BEETHOVEN

PREDGOVOR

U ono doba kad sam napisao mali *Život Betovenov* nisam mislio da ću se baviti muzikologijom. To je bilo 1902. Tada sam prolazio kroz jedan mučan period pun bura koje su razarale i obnavljale. Pobegao sam iz Pariza. Pošao sam da za desetak dana tražim utočište kod prijatelja iz detinjstva, onog koji mi je već pomogao više puta u životnoj borbi: Betovena. Došao sam u Bon. Tamo sam našao Betovenovog unuka, i preko njega sećanja na Betovena i njegove stare prijatelje Vegelere, koje sam posetio u Koblencu. U Majncu sam slušao jedan Musikfest njegovih simfonija kojim je dirigovao Vajngartner. A kad sam mu se na kolenima ispovedao na maglovitim obalama Rajne, u one sive dane kišovitog aprila, sav prožet njegovim bolom, njegovom hrabrošću, njegovim Leiden¹ i Freude², podigao me je svojom snažnom rukom koja je blagoslovila moje novorođenče, dete Žana Kristofa. Pod znakom njegovog blagoslova vratio sam se u Pariz osvežen, potpisavši novi ugovor sa životom i pevajući Dankgesang³ ozdravljenika božanstvu. Taj Dankgesang bile su ove stranice koje su pred vama. Pošto su najpre objavljene u *Revue de Paris*, Pegi⁴ ih je preštampano. Nisam mislio da će se njihov glas čuti van uskog kruga prijatelja. Ali „habent sua fata...”⁵

Molim za oprost zbog ovih pojedinosti. Treba da odgovorim zahtevima onih koji u ovoj himni traže učeno delo, pisano prema strogim pravilima istorije. Ja sam istoričar, ali u drugim prilikama. Muzikološkoj nauci odužio sam se strogo učenim prilozima u svom *Hendelu* i u svojim raspravama o operi. Ali *Betoven* nije pisan u naučnom cilju. On je pesma ranjene duše, duše koja je izgubila dah

¹ Bol (prim. prev.).

² Radost (prim. prev.).

³ Pesma zahvalnica.

⁴ Šarl Pegi, urednik zbirke „Cahiers de la quinzaine” (prim. prev.).

⁵ Habent sua fata libelli — i knjige [kao ljudi] imaju svoju sudbinu (prim. prev.).

i kojoj se vraća dah, koja oživljuje i koja za to zahvaljuje svom Spasiocu. Znam da sam tog Spasioca preobrazio, izmenio. Ali tako je u svakom činu vere i ljubavi. A moj *Betoven* takav je čin.

Ljudi su ga prihvatili. Iako ova mala knjiga nikako to nije tražila, ljudi su je učinili slavnom. U to doba, milioni ljudi u Francuskoj, čitavo jedno pokolenje potištenih idealista, iščekivali su žudno oslobodilačku reč. Našli su je u Betovenovoj muzici i počeli su je prizivati. Ta ko se od onih, koji su preživeli ono doba, ne seća koncerata kvatuora koji su bili kao crkve u času kad se u njima peva Agnus — ko se ne seća onih bolnih lica koja su pratila obred i kroz koja je zračio odblesak njegovog otkrovenja. Oni koji žive u današnjici daleko su od onih koji su bili živi juče. (Ali da li će biti bliski onima koji će biti živi sutra?) Čitavi redovi ovog pokolenja iz prvih godina ovog veka pokošeni su. Rat je izazvao vrtlog u kome su oni i najbolji među njihovim sinovima iščezli. Moj mali *Život Betovenov* sačuvao je njihov lik. I ne sluteći da će se to dogoditi, delo usamljenika je njima nalik. Oni su se u njemu prepoznali. Za nekoliko dana, ova knjižica, koju je pustio u svet jedan skromni izdavač, a napisao jedan nepoznati, išla je iz ruke u ruku. I više ne pripada meni.

Ponovo sam pročitao ove stranice i, ma koliko da su nedovoljne, neću ništa menjati⁶ jer treba da sačuvaju onaj izraz kakav su imale od početka i onaj osveštani lik jednog velikog pokolenja. O stogodišnjici se pridružujem s njegovim pomenom proslavi njegovog velikoga Pratioca, Učitelja čojstva i istine, onoga koji nas je naučio živeti i mreti.

Marta 1927.

ROMEN ROLAN

⁶ Pisac obećava da će posvetiti izučavanju umetnosti i stvaralačkoj ličnosti Betovenovoj jedno drugo delo koje će imati mnogo stroži istorijski i naučni izraz.

*Želeo bih da dokažem da je
u stanju podneti nesreću onaj
koji dobro i plemenito postupa.*

Betoven

Bečkoj opštini, 1. februara 1918.

Vazduh je oko nas zagušljiv. Stara Evropa obamire u teškoj i poročnoj atmosferi. Nekakav materijalizam bez veličine opterećuje misao i sputava rad vlada i pojedinaca. Svet umire od gušenja u svojoj mudroj i niskoj sebičnosti. Svet se guši. Otvorimo prozore. Neka uđe čist vazduh! Udahnimo dah herojâ!

Život je težak. On je svakidašnja borba za ljude koji neće da budu duhovni mediokriteti, i najčešće žalosna borba, bez veličine i bez sreće, vođena u samoći i nečujno. Pritisnuti bedom, grubim domaćim brigama, preteškim i glupim dužnostima, u kojima se snage stalno traće, bez nade, bez ijednog zračka radosti, ljudi su uglavnom razdvojeni jedni od drugih. Nemaju čak ni tu utehu da mogu pružiti ruku svojoj braći u bedi, braći koja ih ne poznaju i koju oni ne poznaju. Oni moraju da se pouzdaju samo u sebe, i ima trenutaka kad i najsnažniji posrću pod svojim bremenom. Oni traže pomoć, prijatelja.

Da bih im pomogao, latio sam se da prikupim oko njih herojske prijatelje, velike duše koje su stradale za dobro. Ovi „životi slavni ljudi“ nisu upućeni ponosnim slavoljupcima; oni su posvećeni nesrećnima. A ko to nije? Onima koji pate nudimo melem svete patnje! Nismo sami u toj borbi. Noć čovečanstva je obasjana božanskom svetlošću. Čak i danas vidimo kako pred nama blistaju dva najčistija plamena, plamen pravde i plamen slobode: pukovnik Pikar⁷ i burski narod. Ako nisu uspeli da razagnaju gustu tamu, oni

⁷ Jedan od čestitih francuskih oficira koji se dobro držao u Drajfusovoj aferi. Dve godine posle Drajfusovog odlaska na doživotnu robiju, Pikar kao načelnik obaveštajne vojne službe dolazi do uverenja da je Drajfus nevin i traži obnovu procesa. Zbog toga strada. (prim. prev.).

su nam pokazali put pod bleskom jedne munje. Pođimo za njima, za svima koji se bore kao oni, za usamljenima, za rasejanima po svim zemljama i u svim vekovima. Uništimo brane vremena. Oživimo narod herojâ.

Ne nazivam herojima one koji su trijumfovali mišlju ili snagom. Nazivam herojima samo one koji su srcem svojim veliki. Kao što je rekao jedan od najvećih među njima, ovaj čiji život ovde kazujemo: „Ne priznajem drugi znak nadmoćnosti osim dobrote”. Bez velikog karaktera nema velikog čoveka, čak ni velikog umetnika, niti ikog ko bi bio kadar za velika dela. Ostaju samo šuplji idoli ništavne pučine: vreme ih ruši u isti mah. Nas se malo tiče uspeh. Valja biti doista velik, a ne samo naizgled.

Život ljudi čiju povest pokušavamo ovde da opišemo bio je, gotovo uvek, jedno dugo mučeništvo. Bilo da je tragični udes hteo da iskuje njihovu dušu na nakovnju fizičkog i moralnog bola, bede i bolesti; bilo da im je život bio opustošen, a njihovo srce iskidano od bezimene patnje i poniženja, kojim su mučena njihova braća — svi su oni jeli svakidašnji hleb iskušenja. I ako ih je snaga načinila velikanima, to dolazi otud što ih je takvima činila i nevolja. Neka se, dakle, ne žale isuviše oni koji su nevoljni: najveći u čovečanstvu s njima su. Hranimo se njihovom hrabrošću iako smo suviše slabi, odmorimo, za časak, glavu na njihovom krilu. Oni će nas utešiti. Iz ovih svetih duša bije izvor spokojne snage i moćne dobrote. Nije potrebno čak ni da ispitujemo njihova dela, ni da slušamo njihov glas — iz njihovih očiju, iz povesti njihovog života, čitamo da život nikad nije uzvišeniji, plodniji — i srećniji — nego kad je prožet patnjom.

Na čelu ove legije heroja dajemo prvo mesto moćnom i čistom Betovenu. On je i sam želeo, u svojim mukama, da njegov primer bude oslonac drugim patnicima, „da se paćenik teši, nalazeći još jednog paćenika sličnog sebi koji je, uprkos svim preprekama prirode, učinio sve što je bilo u njegovoj moći da bude čovek dostojan tog imena”. Kad je posle dugih godina borbe i natčovečanskih na-

pora pobedio svoje nevolje i izvršio svoju dužnost koja se sastojala u tome, kao što je i sam rekao, da udahne malo hrabrosti jadnom čovečanstvu, ovaj Prometej pobedilac odgovorio je jednom prijatelju koji je prizivao Boga u pomoć: „O, čoveče, pomози sam sebi!”

Nadahnimo se ovom njegovom ponosnom reči. Oživimo, ugleđajući se na njega, ljudsku veru u život i u čoveka.

Januara 1905.

ROMEN ROLAN

Betoven

*Wohltuen, wo man kann,
Freiheit über alles lieben,
Wahrheit nie, auch sogar am
Throne nicht verleugnen.*

*Gde se god može, ti dobra čini,
Ideal slobode nek ti je mio,
I makar na samom prestolu bio,
Ne izneveri nikad istinu.*

Betoven

(Listak iz albuma, 1792)

Betoven je bio omalen i dežmekast, snažnog vrata i atletskog tela. Lice mu je bilo široko, crvene ciglaste boje, sve do pred kraj života, kad mu je boja lica postala bolešljiva i žućkasta, naročito zimi, kad se zatvarao daleko od prirode. Čelo snažno i kvrgavo. Kosa vanredno crna i neobično gusta, odasvud nakostrešena poput „Meduzinih zmija”⁸, te je izgledalo da češalj nikad nije prošao kroz ovu kosu. Oči usplamtele s nekom čudnovatom silinom potčinjavale bi svakoga ko bi ga video, ali većina nije mogla da im pogodi boju. Kako su se krasile nekim divljim bleskom u mrkom i tragičnom licu, obično se mislilo da su crne. Bile su, međutim, sivoplave.⁹ Male i duboko usađene, oči bi mu se naglo uvećavale kad bi se razdražio i rasrdio, i tada su se valjale u dupljama najvernije odajući sve Betovenove misli. Često bi ih upravio ka nebu¹⁰ sa setnim pogledom. Nos mu je bio kratak, četvrtast, širok; prava lavovska gubica. Usne fine, ali je donja malo preticala gornju. Strašne vilice

⁸ J. Rusel (1822). Karlo Černi, kad ga je, kao dečak, video 1801. sa bradom, neobrijanom više dana, i sa divljačkom grivom, u kaputu i pantalonama od kozje dlake, mislio je da je sreo Robinzona.

⁹ Beleška slikara Klebera, koji ga je portretisao oko 1818.

¹⁰ „Njegove lepe, izrazite oči”, kaže doktor V. C. Miler, „čas umiljate i nežne, čas unezverene, pune pretnje i strašne” (1820).

koje bi mogle krckati orahe. Zdesna, na bradi, jedna duboka jamica davala je čudnu nesrazmeru licu. „Imao je dobar osmeh”, kaže Mošeles, „i, u razgovoru, izgled koji je uvek hrabrio i bio ljubazan. Naprotiv, smejanje mu je bilo neprijatno, žestoko i grčevito, ali kratko” — smeh čoveka koji nije naučio da se raduje. Njegovo obično raspoloženje bilo je seta, „neizlečiva tuga”. Relštab, 1825, kaže kako mora da napregne sve svoje sile da ne bi zaplakao gledajući „ove blage oči i njihov teški bol”. Braun fon Brauntal, godinu dana kasnije, sreo ga je u nekoj pivnici. Sedeo je u uglu i pušio svoju dugu lulu zatvorenih očiju — što je činio sve češće kako je bio bliže smrti. Jedan ga je prijatelj nešto upitao, on se tužno osmehnulo, izvadio iz džepa malu svesku za razgovor i, povisivši glas kao što gluvi to često rade, reče mu da napiše ono što je hteo da ga pita. Izraz lica mu se preobražavao kad bi ga iznenada zahvatilo nadahnuće, često i na ulici, te su se prolaznici čudili, ili kad bi sedeo za pijanom. „Ocrтали bi mu se mišići na licu, vene bi nabrekle; divlje oči bi postajale duplo strašnije; usne drhtale; ličio je na čarobnjaka koga su pobedili duhovi koje je sam izazvao.” Kao kakvo lice iz Šekspira,¹¹ Julije Benedikt kaže: „Kralj Lir”.

Ludvig van Betoven rođen je 16. decembra 1770. u Bonu, blizu Kelna, u jednoj bednoj kućici. Flamanskog je porekla.¹² Otac mu je bio priglupi tenor i pijanica, a majka sluškinja, kuvarova kći i udovica jednog sobara.

¹¹ Kleber kaže „osijanovsko”. Svi ovi podaci uzeti su iz beležaka Betovenovih prijatelja ili putnika koji su ga videli: Černoga, Mošelesa, Klebera, Danijela, Amadeusa Aterboma, V. C. Milera, J. Rusela, Julija Benedikta, Rohlica i drugih.

¹² Deda, Ludvig, najznačajniji čovek u porodici, na koga je Betoven najviše ličio, rođen je u Anversu. U Bonu se nastanio tek kada je imao dvadeset godina. U Bonu je postao kapelnik kneza-birača. Ne treba prenebregnuti ovu činjenicu, ako hoćemo da razumemo bujnu samosvojnost Betovenove prirode i tolike crte njegove prirode koje nisu čisto nemačke.

Tužno detinjstvo, bez porodične milošte, kojom su obasipali Mocarta, više srećnog. Od prvog dana život je za Betovena bio žalosna i surova borba. Otac je hteo da iskoristi njegove muzičke sposobnosti i da ga prikaže kao neko malo čudo. Već u četvrtoj godini čitave sate prikivao ga je za klavesin ili ga je zatvarao s violinom, ubijajući ga radom. Umalo što mu zauvek nije ogadio umetnost: trebalo je upotrebiti silu da Betoven nauči muziku. Mladost mu je bila žalosna zbog materijalnih briga i staranja za nasušni hleb, sasvim preranim dužnostima za njega. U jedanaestoj godini bio je član pozorišnog orkestra; u trinaestoj godini je organist, a 1787. izgubio je majku, koju je obožavao. „Bila mi je tako dobra, tako dostojna ljubavi, moja najbolja prijateljica! Ah! Ne bi bilo srećnijeg čoveka od mene kad bih mogao da izgovorim slatku reč majka, a da je ona može čuti”.¹³ Umrla je od sušice. Betoven je verovao da je i sam njome zaražen pa je neprestano osećao bolove, a uz bolest ga je mučila i melanholija, svirepija od same bolesti.¹⁴ U sedamnaestoj godini bio je već glava porodice i morao je da se brine o vaspitanju svoja dva brata. Bilo ga je sramota što je morao da moli da se penzioniše njegov otac, pijanica nesposobna da upravlja kućom. Čak su njemu isplaćivali očevu penziju da je otac ne bi proćerdao. Ove su nevolje ostavile dubok trag na Betovenu. Ipak, nalazio je srdačnu pomoć u jednoj bonškoj porodici koja mu je zauvek ostala draga — bila je to porodica Fon Brajning. Mila Loren, Eleonora fon Brajning, bila je dve godine mlađa od njega. On je nju učio muzici, a ona njega upućivala u pesništvo. Bila mu je drugarica iz detinjstva; možda su gajili jedno prema drugom nežne osećaje. Eleonora se kasnije udala za dr Vegelera, jednog od Betovenovih najboljih prijatelja, i do poslednjeg dana njihovo tiho prijateljstvo nije prestajalo, kao što dokazuju plemenita i nežna pi-

¹³ Pismo dr Šadeu, u Augzburg, 15. septembra 1787. (Ludwig Nohl, *Briefe Beethovens*, Stuttgart 1865, II).

¹⁴ Govorio je malo kasnije, 1816. godine: „Onaj koji ne ume da umre bednik je! Znao sam to još kada sam imao petnaest godina”.

sma od Vegelera i Eleonore i od starog i vernog prijatelja (alter treuer Freund) dobrom i dragom Vegeleru (guter liber Wegeler). Ovo prijateljstvo bilo je još dirljivije kad su sve troje zašli u godine.¹⁵

Ali ma koliko da je Betovenovo detinjstvo bilo žalosno, on je uvek očuvao nežnu i setnu uspomenu na mladost i na ona mesta u kojima mu je ona protekla. Primoran da napusti Bon i da provede gotovo ceo život u Beču, u velikoj beznačajnoj varoši i njenim bednim predgrađima, nikad nije zaboravio rajnsku dolinu i veličanstvenu reku, majku Rajnu, unser Vater Rhein, kako ju je zvao, tako istinski živahnu i gotovo ljudsku, sličnu nekoj divovskoj duši kroz koju prolaze neizmerne misli i sile, najlepšu, najmoćniju i najpuniju milošte baš kod Bona, čije hladovite i cvetne strane Rajna zapljuskuje nekom umilnom žestinom. Tu je Betoven proživio prvih dvadeset godina svog života. Tu su nastali snovi njegovog dečaćkog srca — u tim ravnicama koje se čežnjivo njišu nad vodom, sa svojim jablanovima u maglu zavijenim, sa žbunovima i sa vrbama, i sa plodonosnim voćkama čiji korenovi sisaju muklu i brzu maticu — a nad vodama blago nagnuta radoznala sela, crkve, pa i groblja — dok na vidiku plavičastih Sedam planina vajaju po nebu svoje uskolebane profile, izbrazdane uskim i čudnim obrisima starih zamkova i razvalina. Njegovo je srce ostalo uvek verno ovoj zemlji. Do poslednjeg časa sanjao je o tome kako će je videti, iako nikada nije dospeo da to učini. „Moja otadžbina, divna zemlja u kojoj sam ugledao sunčevu svetlost, uvek je onako lepa, onako sjajna pred mojim očima, kao u dane kada sam je ostavio.”¹⁶

¹⁵ U dodatku navodimo nekoliko ovakvih pisama. Betoven je, takođe, našao jednog prijatelja i vođu u svom odličnom učitelju, Kristijanu Gotlobu Nefu, čija je moralna otmenost toliko isto uticala na njega koliko i širina njegove umetničke inteligencije.

¹⁶ Pismo Vegeleru, 29. juna 1801. (L. Nohl, *Briefe Beethovens*, XIV).